fil-għodu, sellimt liż-żewġ qassisin u lil koka, qbadt iż-żewġ bagalji li kelli, irkibt karozza u tlaqt lejn Ġerusalem. U hekk intemmet il-qagħda tiegħi fis-Salt.

ELSIE.

IL-QIMA TAL-MEJTIN F'ĊIPRU

Kif jifhmu l-għorrief, l-isem ta' Ċipru ġej minn "kuprum", li jfisser *ram aħmar*, li minnu hemm qatiegħ taħt l-art ta' dik il-gżîra; jew minn "kuprissos", li jfisser *siġra taċ-ċipress*, li wkoll dik il-gżîra tagħmel wisq minnha.

In-nies ewlenija li għammru Ċipru, jinħaseb li ġew mill-gżejjer tal-Baħar Eġew; u kienu maħkûma l-ewwel mill-Fenîċi u wara mill-Eġizzjani (1450 qabel Kristu); u aktar imwaħħar inħakmu mill-Assîjri, mill-Persjani, mit-Tolomej u mir-Rumani. Fost il-ħrejjef qodma tad-dîn tan-nies ta' Ċipru, jingħad li Venus, alla mara tal-ġmiel, twieldet hemm mir-ragħwa tal-baħar, f'Pàfos.

Fiż-żmenijiet tan-Nofs dil-gżîra ħakmûha l-Għarab (632-965); imbagħad ħakimha wkoll Rikardu Qalb-Ta' Ljun, Re tal-Ingilterra, li biegħ ha lil Kavalieri Templâri b'mitt elf lîra sterlîna. Minn għand it-Templâri għaddiet għal għand il-Lusinjâni, il-Venezjàni u t-Torok. U fl-aħħar, fl-1878, fil-Kungress ta' Berlin, ġiet taħt it-tmexxija tal-Ingilterra, u issa sàret Repùblika fi ħdân l-Imperu Ingliż. Ma hemmx għal fejn wieħed jistagħġeb, mela, jekk fost in-nies bdiewa ta' Ċipru għad fadal drawwiet u għadiet li ħaduhom minn-nies li ħakmu fuqhom.

Il-misteru tal-Mewt dejjem qajjem fin-nies sogħba għarîba, u għamla ta' ġiħ u qîma barranîn, li tħosshom u ma tafx tfissirhom. Għal hekk iċ-ċerimonji tal-Mejtin, fir-rħula ta' Ċipru, huma tas-sew ta' min ikûn jâfhom.

Malli n-nies ta' Ċipru jkûnu jâfu li xi ħadd għażiż għalîhom wasal biex imût, iniżżluh bil-qajl u bl-imħabba minn fuq is-sodda u jmidduh fuq il-qiegħa tal-art imgeżwer ġewwa liżâr. Jagħmlu hekk bil-għân ħalli dak li jkûn jagħmel mewta kiebja.

Billi d-Djiena tal-kotra l-kbîra tan-nies ta' Ċipru hi Griega-ortodossa, nies il-marîd jġîbu l-Papâs biex jagħmillu l-Griżma tad-Morda. Malli dana jmût, in-nies ta' ma' dwâru jagħalqûlu għajnejh u jorbtûlu ħalqu, għax jibżgħu li tidħol fih xi rûħ ħażîna. Imbagħad jaħslu l-ġisem kollu bil-misħûn (1). Wara dan, iġibu ħarqa bajda, jixegħlu xemgħa, u jaħarqu toqba f'nofsha (2) bin-nâr tax-xemgħa, kemm tgħaddi râs il-mejjet. Ilibbsuhielu, u hekk taqdi bħala xbieha tas-safa. Fl-aħħar isallbûlu fuq xulxin idejh u saqajh u jorbtuhomlu b'qafla, biex ifakkru l-mewt ta' sidna Ġesu Kristu. Wara dan kollu, jgħattuh b'liżâr.

Mill-ħîn li bniedem imut sal-ħîn li jindifen, isîr biki u tinwîħ kbir fid-dâr. Kull inkwatru u kull xbîha u kull mera li jkûnu fil-kamra fejn jinsâb il-mejjet, idawwrûha wiċċha lejn il-ħajt jew jgħattûha b'ċarruta sewda, u jħallûha hekk għal erbgħîn jûm, u drabi għal sena sħiħa. Ma' tûl il-lejl il-mejjet ikûn misħur u mgħasses mill-qrâba l-aktar ta' ġewwa, li jewilla ma jersaqx xi qattûs in-naħa tiegħu u jġiblu r-riżq ħażîn.

Aktarx li fil-kamra fejn jinsâb il-mejjet iħallu l-bwieb u t-twieqi miftuħa. Fil-ġnub tal-mejjet jixegħlu l-ħîn kollu żewġ xemgħat, waqt li minn râsu sa saqajh iħallu jixegħlu msiebaħ taż-żejt. Qrîb il-mejjet iqegħdu wkoll platt mimli bil-qamħ, u ġewwa fîh żewġ biċċiet tal-qasab igħamla ta' salîb. Dak il-ħîn ukoll ġewwa kenûn tal-metall iqegħdu xedda ġamar, u jaħarqu fûqu minn ħîn għal ħîn trâb tal-inċens imħallat bil-balsmu. U xi ħadd minn tad-dâr kull ftit tal-ħîn, ibaħħar ma' dwar il-mejjet.

L-aktar tad-drabi l-mejtin jeħduhom jidfnuhom fil-għôdu, u ħâġa kbîra biex jistennew erba' u għoxrin siegħa wara l-mewt. Malli l-mejjet ikûn maħrûġ barra mid-dâr, kull ħâġa li jkûn fiha l-ilma ġewwa d-dâr tkûn imferrgħa fl-art, biex ir-rûħ imsejkna tal-mejjet tħoss il-mistrieħ. Aktarx li n-nisa miżżewġin kollha tar-raħal jagħmlu hekk ukoll, għal mistrieħ ta' rûħ il-pajżân tagħhom.

Il-Papâs jimxi quddiem il-ġilwa tal-mejjet waqt li warajh j i m x u qrâba u l-ħbieb u n-nies tar-raħal, jibku u jolfqu mill-aktar li jistgħu. Kull wieħed imma jżomm għajnejh fuq il-Papâs li ma jkollux għal fejn idawwar wiċċu lûra waqt li l-mejjet ikûnu sejrîn bîh lejn il-knisja, għax jemmnu li jekk il-Papâs idawwar wiċċu lura, xi ħadd mill-ġilwa dak il-ħîn jaqa' mejjet fl-art.

Malli jaslu fiċ-Ċimiterju, il-mejjet jitniżżel ġewwa l-qabar. Dak il-ħin isawwbulu ż-żejt fûqu u jxerrdu fûqu l-qamħ. Wara din iċ-ċerimonja dawk li jkûnu ma' dwar il-qabar jixħtu qabda trâb fil-qabar fûq il-mejjet. Jekk il-qabar ikûn ta' nies il-mejjet, u jkûn hemm fîh xi mejjet li jkun ilu hemm xi tnaxer sena, jiġbru l-għadam tal-mejjet l-antîk u jqegħduh ġewwa qoffa, biex imbagħad jerġgħu jidfnuh f'riġlejn il-mejjet li miet l-aħħar (5). Wara li jordmu l-qabar, kull ħadd jaħsel idejh fl-ilma li jkûn imħejji għal daqs hekk minn qabel, hemm, ma' ġenb il-qabar. Wara dan, il-ġarar li kien fihom l-ilma ikissrûhom u x-xaqqûf tagħhom jitħalla fuq il-qabar (6).

Miċ-Ċimiterju n-nies imorru mill-ewwel f'dar il-mejjet, fejn ikûn hemm imħejji ikel għal dawk li marru miegħu għad-difna. U waqt li kull ħadd jiekol u jixrob, jibdew ibierku rûħ il-mejjet li ħalliehom għal dejjem (7).

Żmien erbgħîn jum wara d-difna jinżamm dawl mixgħûl fuq il-qabar. Dân isîr għax jemmnu li dak id-dawl idawwal it-triq li għandha tgħaddi minnha r-ruħ tal-mejjet, u jħarisha mill-erwieħ il-ħżiena. Ma' tûl dawn l-erbgħîn jûm, fûq il-farxa tal-bieb ta' barra ta' dar il-mejjet, jiddendel stâr iswed bħala egħliem ta' niket. Drâbi jdendlu wkoll kurûna tal-ward mitbiel fuq il-bieb.

Wara tmient ijiem il-qraba tal-mejjet jieħdu platt qamħ imgħolli u tmien ħbejżiet ġewwa l-knisja, fejn issîr funzjoni żgħîra għal mistrieħ ta' rûħ il-mejjet (8). Malli tintemm din i-funzjoni, il-qamħ mgħolli jingħâta lin-nies li jkûnu fil-knisja, li hûma u jieħduh u jekluh, u jbierku rûħ il-mejjet. It-tmien ħbejżiet jingħataw lil Papâs bħala ħlâs tax-xogħol li għamel għal mistrieħ tar-ruħ tal-mejjet. Il-qraba jkollhom sabar kbîr meta jagħarfu li ruħ il-qarîb tagħhom kienet mgħejjuna bil-barka t a l - Papâs, għal kemm il-Griegi-Ortodossi ma jemmnux li hemm Purgatorju.

P. UBERTINU BERTI, O.F.M.

(1). Hekk ukoll jagħmlu l-Misilmîn u l-Lhud. Fost l-Insâra Latîni din id-drawwa nqatgħet, għad li f'Malta donnha li dâmet sejra, ftit jew wisq, saż-żmeijiet tan-nofs. Fiċ-Ċimiterju tad-Dejr, trîq Bir-ir-Rieħbu, r-Rabat, li kien Ċimiterju Lhûdi u wara ħadûh l-Insâra, u damu jidfnu fih sa wara n-Normanni, hemm ħawt tal-ilma, li jinħaseb li kien għal hekk.

(2). Min jâf ħux għal hekk li, bil-Għarbi u bil-Malti, biċċa xoqqa bajda, ta' kobor imdaqqas, jgħidulha "ħarqa"? Li kienet drawwa tas-Semîn li jdawwru râs il-mejjet b'biċċa xoqqa bajda, jidher ukoll mill-Evanġelju ta' san Ġwann, kap. IX, vers 44, u kap XX, vers 7.

(3). Malta ukoll kien isîr xi ħâġa bħal din. Ara l-ktieb ta' P.P. Castagna, "Malta bil-Gżejjer Tagħha", 1863, taħt l-isem: "Funerali", faċċata 345.

(4). Għad fadal xi fdâl ta' drawwa bħal din f'Malta. Meta tkûn ix-xemx taħraq, fis-sajf, xi mara troxx l-ilma nadîf ġewwa l-bitħa, jew barra quddiem il-bieb, "għall-erwieħ".

(5). Il-Lhûd u l-Insâra tal-qedem, li kienu jidfnu fl-oqbra li jgħidulhom "kokhim" (oqbra donnhom frân, imħaffra ġewwa l-ħajt ta' kamra fil-blât), kienu jagħmlu hekk ukoll; imma l-għadam li jiġbru, tal-mejjet ta' qabel, kienu jqegħduh l-ewwel ġewwa tebût żgħîr tal-ħaġar, imbagħad iqegħduh f'riġlejn il-mejjet il-ġdîd. Għadd kbîr minn dawn it-twiebet insâbu m'ilux fil-għalqa tal-Franġiskani fi djul Ġebel iż-Żejtun, qrîb Ġerusalemm. L-Editur ta' dal-"Qari" wkoll, meta kien il-Palestina, qrîb ir-raħal żgħir ta' Rafât, sab qabar tas-seklu V b'qatiegħ minn dawn it-twiebet tal-ħaġar bil-għadam immermer ġewwa fihom. Tebût minnhom kien għâdu f'riġlejn ta' skeletru mmermer, ġewwa qabar għamla ta' forn, li kien għadu misdud b'ħaġra mkaħħla bil-ħamrija. Ara dan il-"Qari", għadd 4, it-Tielet sena, faċċata 119.

(6). Mela dawn kienu l-biċċiet ta' ġârar imkissra li sâb l-Editur ta' dal-"Qari" fil-bitħa tal-qabar ta' Rafât.

(7). Din l-ikla kienu jgħidulha: "Il-Għâża", jiġifieri *l-Faraġ*. Ara d-Dizjunârju ta' Ġ.B. Falzon, 1863.

(8). Kienet issîr Malta wkoll. Ara l-ktieb ta' Castagna, li msemmi fuq. Il-Palestina jgħidulha *burbâra*, u għadha ssîr mill-Insâra tarrħûla, dik inhar tad-difna. Il-qamħ imgħolli jittieħed u jitferraq lin-nies ġewwa l-knisja, fuq il-Presbiterju. Fuq il-qamħ ikun hemm imferrex il-ħelu. Dan raħ l-Editur ta' dal-"Qari", meta kien hemm.

~~HREJJEF TAL-PATRIJIET~~

~~(*Jaqbad mal-ħarġa ta' qabel*)~~

~~3. *It-Tliett Irħieb fuq il-ġifen.*~~

~~Darba waħda, tliett Irħieb, ħaslu sabu ruħhom fuq ġifen wieħed, sejrin minn art għall-oħra. Wieħed minnhom kien Patri Benedittin, ieħor Patri Dumnikan, u ieħor Ajk Franġiskan. Dawn ftiehmu li jitolbu lil Kaptan tal-ġifen li ma jieklux fis-sala l-kbira man-nies l-oħra, imma joqogħdu għalihom weħedhom, x'imkien. Qalilhom "iwa" l-Kaptan u wissa lil kamrier iħejjilhom mejda f'naħa mwarrba. Sar il-ħin, u marru jieklu. Qabel ma qagħdu bil-qegħda, il-Benedittin talab lid-Dumnikan li jbierek il-mejda hu. Dan radd is-salib u qal il-kliem ta' dari: *Benedic, nos Deus, et haec tua dona.* Imbagħad dar, u qal lil Benedittin: "Issa bierek il-mejda int ukoll". Dan radd is-salib u qal: *Benedictus, benedicta benedicat*, jiġifieri: *L-Imbierek* (Alla) *ibierek l-imbierka* (il-mejda). Wara dan, iż-żewġ Patrijiet daru fuq l-Ajk Franġiskan, u qalulu: "Issa jixraq li int ukoll tbierek il-mejda!" Dak ma kienx jaf bil-Latin, u ħaseb li meta l-Patri Benedittin qal "Benedictus" kien qiegħed isemmi l-qaddis tal-Ordni tiegħu, għal hekk ried jagħmel bħalu. Radd is-salib u qal: *Franciscus, francisca, franciscat.*~~

~~4. *Nofsu moqli u nofsu mixwi.*~~

~~Fi knisja ta' wieħed mill-irħula ż-żgħar li hemm l-Italja, kien hemm Kappillan waħdu, li kellu jagħmel kollox hu: iqaddes, iqarar, jippried-~~